

Inleiding Rāmāyaṇa

Algemeen

De *Rāmāyaṇa* ('de avonturen van Rāma') is een episch gedicht van circa 25.000 verzen dat de lotgevallen verhaalt van Rāma, de legendarische prins van Ayodhyā, de hoofdstad van het rijk Kośala in Noord-India.

Het verhaal over Rāma is als gedicht bewaard gebleven (met de Vālmīki-versie als de oudste en meest invloedrijke), maar het is ook bekend in de vorm van toneelbewerkingen, verhalen (voor volwassenen en voor kinderen), poppenspelen¹, musicals, stripverhalen, films en zelfs als tv-serie. Hoezeer het verhaal nog steeds leeft onder het volk, blijkt onder meer uit het feit dat er nog ieder jaar Rāma-spelen in vele steden en dorpen van India worden opgevoerd. Overigens worden ook de afleveringen van de tv-serie sinds 1987 ieder jaar herhaald.²

Al meer dan twee en een half millenia heeft dit verhaal een enorme invloed gehad op de mensen in India en in de omliggende landen. Die invloed is te vergelijken met die van de Bijbel en de Koran. Iedereen in India is vertrouwd met de karakters uit het verhaal. Rāma wordt gezien als de ideale man, zowel op het punt van karaktereigenschappen als wat betreft zijn uiterlijk. Sītā wordt geprezen als de ideale echtgenote. En een ieder geniet van de wonderbaarlijke daden van de trouwhartige Hanumat en gruwt van de afschuwelijk streken van de demonenkoning Rāvaṇa en zijn manschappen. Vele godsdienstige groeperingen en sekten hebben het verhaal bovendien gebruikt (en indien nodig aangepast) om hun religieuze en morele gedragscodes te propageren.

Het verhaal is door de eeuwen heen steeds opnieuw verteld, niet alleen in India, maar in geheel Zuidoost-Azië³. Er zijn daarnaast ook vele vertalingen en bewerkingen in de volkstalen: uit de 11^e eeuw is er al een Tamil-versie van het verhaal bekend (door ene Kamban) en van de 16^e eeuw dateert de beroemde bewerking van Tulsī Dās in het Hindi.⁴

Opbouw van de Rāmāyaṇa

De *Rāmāyaṇa* is verdeeld in 7 boeken (*kāṇḍa* = *boek, deel*), die handelen over de belangrijkste gebeurtenissen in het leven van Rāma. De boeken II – VI vormen de kern van het werk. Men beschouwt de boeken I en VII (evenals sommige delen van de andere boeken) als later toegevoegd.

Ieder boek is weer onderverdeeld in een aantal hoofdstukken (*sarga* = *hoofdstuk, afdeling*), en ieder hoofdstuk bestaat dan weer uit een wisselend aantal verzen (*śloka* = *vers, bestaande uit vier halfverzen van acht lettergrepen*).

¹ Op Java en Bali en in Maleisië zijn de wajangvoorstellingen van de *Rāmāyaṇa* beroemd geworden.

² Toen het verhaal voor de eerste keer werd uitgezonden hebben er circa 200 miljoen mensen naar gekeken. De serie was zo geliefd, dat het hele openbare leven stil lag als er een aflevering op tv was. Zelfs kabinetsvergaderingen werden verplaatst! Deze serie, die uit 78 afleveringen bestaat, is op dvd verkrijgbaar (12 dvd's).

³ En natuurlijk in al die landen waar hindoes wonen.

⁴ Eigenlijk in het Avadhī, een oudere vorm van het Hindi.

In de later toegevoegde delen wordt Rāma (samen met zijn broers) beschouwd als de zevende belangrijke incarnatie van god Viṣṇu. In de boeken II - VI is daar nog geen sprake van. Daar is Rāma een gewoon (hoewel voorbeeldig) mens en is niet Viṣṇu de belangrijkste god, maar Indra.

De zeven delen zijn:

- I. Bāla-kāṇḍa (*het boek van de jongen*), waarin de jeugd van Rāma en zijn broers beschreven wordt.
- II. Ayodhyā-kāṇḍa (*het boek van de stad Ayodhyā*), waarin wordt verteld hoe de koning van Ayodhyā Rāma tot zijn opvolger wil benoemen, maar daarin gedwarsboemd wordt door een van zijn vrouwen. Zij eist dat háár zoon Bharata koning wordt en dat Rāma voor veertien jaar in ballingschap gaat.
- III. Aranya-kāṇḍa (*het boek van het woud*), waarin het leven van Rāma, zijn broer Lakṣmaṇa en zijn vrouw Sītā in de bossen wordt beschreven. Tijdens hun verblijf daar wordt Sītā ontvoerd door de demonenkoning Rāvaṇa.
- IV. Kiṣkindhā-kāṇḍa (*het boek van de berg Kiṣkindha*), waarin Rāma en Lakṣmaṇa een verbond sluiten met de apenkolonie op de berg Kiṣkindha, en waarin de aap Hanumat zich tot hun grootste helper ontpopt.
- V. Sundara-kāṇḍa (*het boek met de wonderbaarlijke gebeurtenissen*), waarin de strijd tegen Rāvaṇa wordt voorbereid en de apen een brug bouwen naar Laṅka.
- VI. Yuddha-kāṇḍa (*het boek van de strijd*), waarin Rāma's leger na een langdurige strijd de overwinning behaalt op dat van Rāvaṇa. Omdat de veertien jaren voorbij zijn, kan Rāma met de bevrijde Sītā weer terug keren naar Ayodhyā, waar hij hij tot koning wordt gekroond.
- VII. Uttara-kāṇḍa (*het laatste boek*), waarin wordt beschreven hoe de stadsbewoners twijfelen aan de zuiverheid van Sītā en hoe deze vervolgens door Rāma wordt weggestuurd naar de kluizenaarshut van Vālmīki. Daar schenkt zij het leven aan een tweeling. De jongens groeien op en bestuderen de door Vālmīki gecomponeerde *Rāmāyaṇa*. Als zij die later voor de koning reciteren, laat hij Sītā weer aan het hof komen, Deze heeft evenwel te veel geleden en wordt op haar verzoek door de aarde opgenomen (waar zij vandaan kwam). Rāma wordt getroost door Brahman en gaat aan het einde van zijn regeerperiode naar diens hemel.

Historische achtergrond

Het lijkt aannemelijk dat de auteur van het oorspronkelijke verhaal een brahmaan is geweest afkomstig uit wat men de Kośala-Maghadā regio noemt. Hij spreekt over plaatsen die echt bestaan hebben of nog bestaan en over echte koninkrijken. Hij beschrijft het gebied in een tijd vóór er historische bronnen beschikbaar komen. Of hij zijn eigen tijd beschrijft of een tijd uit een ver verleden, valt niet te achterhalen. De stad Ayodhyā kan wat geïdealiseerd zijn, maar dat deze plaats een versterkte hoofdstad in de Ganges-Sarayū-delta met zijn uitgestrekte wouden is geweest, lijkt geen twijfel.

De namen van de hoofdfiguren zijn uit andere bronnen bekend, waarvan sommige ouder zijn dan de *Rāmāyaṇa*. Men kent een koning Daśaratha, een Rāma, en een Sītā (die een vruchtbaarheidsgodin geweest zou zijn). Deze Rāma was evenwel niet de zoon van Daśaratha en hij was niet met Sītā gehuwd. Er zijn oude geschiedkundige verhalen (*purāṇa*'s) die genealogische lijsten van de verschillende koningshuizen bevatten, waaronder van dat van

Ikṣvāku waar Rāma uit zou stammen, maar zij zijn van jonger datum dan het gedicht en bewijzen dus niets.

De gebeurtenissen in Ayodhyā, zoals die beschreven zijn in boek II lijken een reële basis te hebben. Harem-intrigues aan het hof zullen zeker van tijd tot tijd zijn voorgekomen. De stad Ayodhyā en de directe omgeving lijken hier natuurgetrouw beschreven, ook al weten we dan niet precies van welke tijd er een beeld geschetst wordt.

Vanaf boek III evenwel, krijgt het verhaal een meer sprookjesachtig karakter. Hoe verder de helden van huis raken, des te fantastischer worden de avonturen en des te geringer de geografische kennis van de auteur. De dichter lijkt hier zijn fantasie de vrije loop te hebben gelaten.

Tijd van ontstaan

Er zijn geen onafhankelijk externe gegevens die kunnen leiden tot een preciese datering van de *Rāmāyana*. Sommigen menen dat het werk rond 600 v.C. ontstaan moet zijn, andere houden het op 400 n.C. Een verschil van bijna 1000 jaar!

Het werk zoals we het nu kennen, bevat grote gedeelten, waarschijnlijk zelfs hele boeken, die pas later aan het oorspronkelijke gedicht zijn toegevoegd. Dat maakt een datering van het oorspronkelijke werk des te moeilijker.

Op taalkundige gronden lukt het ook al niet om tot een datering te komen. De tekst bevat woordvormen die niet in overeenstemming zijn met de regels van Pāṇini, de grote grammaticus uit de 5^e of 4^e eeuw v.C. Maar zijn die woordvormen inderdaad archaisch, of heeft de dichter zich juist innovaties t.o.v. de taalregels van Pāṇini veroorloofd? En trouwens, dan nog blijft het de vraag of die bewuste taalvormen wel deel hebben uitgemaakt van het oorspronkelijke werk.

Een dergelijke redenering is ook t.a.v. stilistische argumenten op te zetten, evenals t.a.v. materiële, culturele, sociologische en psychologische zaken. Zo wordt bijvoorbeeld de stad Ayodhyā in boek I (hfdst. 6) uitvoerig beschreven, maar betekent dat ook dat de kern van het oorspronkelijke verhaal uit een stadscultuur afkomstig is? Dat hoeft natuurlijk niet.

Op grond van verschillende argumenten neemt men aan dat het oorspronkelijke gedicht zal zijn ontstaan tussen circa 750 en 500 v.C. Ik noem enkele van die argumenten.

- Het verhaal speelt in een tijd waarin Noordoost-India nog allerlei kleine zelfstandige staatjes kent, waarvan Kośala met de hoofdstad Ayodhyā er één is. Vanaf het midden van de 6e eeuw v.C. zijn de kleine koninkrijkes in dat gebied verdwenen en heeft het grote keizerrijk Maghada de macht in handen.
- In boek II leidt de wijze Viśvāmitra Rāma door de omgeving en weidt uit over alle plaatsen en dorpen die ze tegenkomen. Zijn weg moet langs Pāṭaliputra gevoerd hebben, de latere hoofdstad van Maghada (gesticht 460 v.C.), maar deze stad wordt door de wijze niet vermeld.
- De steden Viśālā en Mithilā, die in de tijd van Boeddha (rond 500 v.C.) al zijn opgegaan in Vaiśālī, zijn in het gedicht nog aparte steden met ieder hun eigen heerser.
- Ayodhyā is de hoofdstad van Kośala. In de Boeddhistische tijd verandert de naam Ayodhyā in Sāketa.
- Taal, stijl, inhoud en wereldvisie van het gedicht passen in de laat-vedische periode, de periode van het vroege Hindoeïsme.

Handschriften

Het gedicht stamt uit een orale traditie. Oorspronkelijk zal het, zoals alle literatuur van die tijd, mondeling zijn voorgedragen en zijn doorgegeven aan volgende generaties. Pas veel later zal iemand de tekst zijn gaan opschrijven en daarna kon deze eindeloos worden gekopieerd⁵.

Het gedicht is in meer dan tweeduizend, geheel of gedeeltelijk overgeleverde handschriften bewaard gebleven. Hoewel de kern van het verhaal dus waarschijnlijk dateert van ergens tussen 750 – 500 v.C., hebben we geen concrete bewijzen daarvoor. Het oudste handschrift (palmladeren; Nepal) dateert namelijk pas van ca 1020 A.D. Er moeten oudere handschriften zijn geweest. Dat weten we onder meer uit een inscriptie in een Cambodjaanse tempel van circa 600 A.D. waarin wordt vermeld dat er op dat moment een *Rāmāyaṇa*-codex in die tempel aanwezig is. De palmladeren, waarop in die tijd werd geschreven, waren kwetsbaar en zullen de eeuwen niet hebben overleefd.

Er zijn vele verschillende versies en redacties van het werk. De vele handschriften worden meestal in twee ‘tradities’ verdeeld: een noordelijke (met handschriften uit Gujarat, Rajasthan, Kashmir, Nepal, Bihar en Bengalen) en een zuidelijke (met handschriften uit Kerala, Andhra Pradesh en Tamil Nadu). De tekst is vaak geschreven in de locale schriften, maar er zijn ook een groot aantal, zowel noordelijke als zuidelijke, die in het Devanāgarī zijn geschreven.

De zuidelijke handschriften lijken een iets oudere laag te weerspiegelen dan de noordelijke. Hoewel het verhaal in grote lijnen hetzelfde is, vertonen de tradities onderling grote verschillen. En binnen een bepaalde traditie kunnen de vele redacties ook nog weer grote verschillen vertonen. Het aantal gemeenschappelijke verzen van de noordelijke en de zuidelijke traditie (en dat hoeft nog niet eens een letterlijke overeenkomst te zijn) is ongeveer 30% van het totaal.

Toch neemt men aan dat al deze handschriften teruggaan op één oertekst, die volgens de traditie door de legendarische Vālmīki zou zijn vervaardigd.

Auteur

Volgens de overlevering zou de wijze Valmīki de ‘oorspronkelijke’ *Rāmāyaṇa* (d.w.z. de kern van de boeken II – VI) hebben geconcipieerd. Hoewel we niets van deze Vālmīki weten, is er ook geen reden om te twijfelen aan het bestaan van deze dichter. Hij wordt in India de ādikavi (*de eerste dichter*) genoemd en zijn werk noemt men het ādikāvya (*het eerste gedicht*).

Van zijn leven weten we dus niets. Volgens een van de vele legenden zou hij oorspronkelijk een rover zijn geweest die door de goddelijke ziener Nārada ‘bekeerd’ werd. Na zijn bekering zou hij zo lang hebben zitten mediteren dat de mieren een mierenhoop over hem heen konden bouwen. Aan deze mierenhoop (valmīka in het Sanskriet) zou hij zijn naam te danken hebben. Tijdens zijn meditatie zou hij inzicht hebben verworven in de juiste manier van leven en daarna kon hij zijn werk over het leven van Rāma tot stand brengen.

⁵ Het is ook mogelijk dat er meerdere versies van de tekst zijn opgeschreven (misschien op verschillende plaatsen), maar onderzoekers gaan er in het algemeen van uit dat er één geschreven brontekst aan alle verschillende handschriften ten grondslag ligt.

Versvorm

De meeste verzen van de *Rāmāyaṇa* hebben de śloka als versvorm.

Een śloka bestaat uit vier halfverzen (pāda's of pada's) van 8 lettergrepen, gerangschikt in twee versregels. Het metrum (de verdeling van zware en lichte lettergrepen) van een śloka is als volgt: de 5^e syllabe van elke pāda moet licht zijn, de 6^e zwaar, de 7^e zwaar in het eerste en derde halfvers en licht in het tweede en vierde halfvers, en de overige lettergrepen zijn vrij.

Een lettergreep is zwaar als:

1. hij een lange klinker heeft (\bar{a} , \bar{i} , \bar{u} , \bar{r}) of een tweeklank (e , o , ai , au);
2. de klinker gevolgd wordt door een anusvāra (\dot{m}) of een visarga (h);
3. de klinker gevolgd wordt (in de volgende syllabe) door een dubbele consonant.

Als voorbeeld van deze versvorm geef ik vers 14 van hoofdstuk 2 (deel I). Volgens het verhaal is dit de eerste śloka die ooit uitgesproken is, en dit vers zou dus eigenlijk de 'grondlegger' zijn van de Indiase epiek:

mā niṣāda pratiṣṭhām tvamagamaḥ śāśvatīḥ samāḥ
yatkrauñcamithunādekamavadhīḥ kāmamohitam

(O jager, omdat jij eentje van dit wulpenpaar, in extase door de liefde, hebt gedood, zal jou geen lang leven beschoren zijn!)

1	2	3	4	5	6	7	8		1	2	3	4	5	6	7	8
				*	--	--							*	--	*	
mā	ni	ṣā	da	pra	ti	ṣṭhām	tva		ma	ga	maḥ	śā	śva	tīḥ	sa	maḥ
				*	--	--							*	--	*	
ya	tkrau	ñca	mi	thu	nā	de	ka		ma	va	dhīḥ	kā	ma	mo	hi	tam

Uitgaven, vertalingen en bewerkingen

Hoewel de *Rāmāyaṇa* al ruim twee millenia immens populair is in heel Zuidoost-Azië en daar in vele talen vertaald is, kan men in Europa niet van een overweldigende belangstelling spreken. Het verhaal is in het Engels inderdaad een aantal malen vertaald (de oudste vertaling is in dichtvorm van Griffith; 1870-1874), in het Frans eenmaal (Roussel; 1903) en in het Duits en Nederlands in het geheel niet. Er zijn wel in vele talen bewerkingen (vaak verkortingen) en navertellingen. Dat hangt ongetwijfeld samen met het feit dat het

- a. een lange tekst is (de omvang van de Bijbel; tweemaal de Ilias en de Odyssee samen) en
- b. dat er tot voor kort geen 'standaardtekst' beschikbaar was en een vertaler dus een keuze moest maken uit de duizenden handschriften van de tekst, die onderling grote verschillen vertonen.

Tussen 1960 en 1975 is aan het Oriental Institute in Baroda, de eerste kritische editie van de *Rāmāyaṇa* verschenen. Daarmee is een soort 'standaardtekst' gecreëerd, waarnaar onderzoekers en vertalers gemakkelijk kunnen verwijzen. Bovendien kan men via deze uitgave kennis nemen van de lezingen van alle belangrijke handschriften.

Op deze kritische editie is de Engelse vertaling van Goldman c.s. gebaseerd, verschenen als uitgave van de Princeton University Press (1984 -). Een twintigtal jaren later is er een nieuwe uitgave van deze vertaling verschenen (met ook de Sanskriet tekst daarbij) in de Clay Sanskrit Library (2005 -).⁶

In de 20^e eeuw heeft ook Shastri een vertaling van Valmīki's *Rāmāyaṇa* vervaardigd, maar hij vermeldt in zijn uitgave niet op welk handschrift hij zich baseert. Deze Engelse vertaling dateert van 1953-'59 en gaat dus aan de uitgave van de kritische editie vooraf. De vertaling wijkt dan ook op sommige punten af van de 'standaardtekst'.

Er zijn in India wel meer uitgaven verschenen met een Engelse vertaling (o.a. die van Arya met een vertaling van Dutt, ook gebaseerd op de kritische editie), maar die zijn in het Westen vaak moeilijk te krijgen.

In Nederland is in 1984 binnen de School voor Filosofie, in samenwerking met Ars Floreat, een studie- en vertaalgroep Ramayana opgericht. In 2004 hebben zij de vertaling van het eerste boek 'online' gepubliceerd (zonder de Sanskriet-tekst). Deze groep heeft de Goldman-vertaling van 1984 en daarmee dus de kritische editie als uitgangspunt genomen.

Het verhaal over prins Rāma is ook in een verkorte versie opgenomen in de *Mahābharata*. De uitgave van Scharf (tekst, vertaling en grammaticaal commentaar) heeft die tekst als basis.⁷

Sanskriettekst met Engelse vertaling:

Rāmāyaṇa of Vālmīki. Sanskrit text with English Translation. 4 Vols. Edited and Revised by Ravi Prakash Arya. Introduction by Ramashraya Sharma. (English Translation by M.N. Dutt). Delhi (Parimal Publications) 1998. Reprint 2004.

Rāmāyaṇa I: Boyhood (by Vālmīki). Translated by Robert P. Goldman. New York (New York University Press) 2005. (Clay Sanskrit Library)

Rāmāyaṇa II: Ayodhya (by Vālmīki). Translated by Sheldon I. Pollock. New York (New York University Press) 2005. (Clay Sanskrit Library)

Rāmāyaṇa III: The Forest (by Vālmīki). Translated by Sheldon Pollock. New York (New York University Press) 2006. (Clay Sanskrit Library)

Rāmāyaṇa IV: Kiṣkindhā (by Vālmīki). Translated by Rosalind Lefebber. New York (New York University Press) 2005. (Clay Sanskrit Library)

Rāmāyaṇa V: Sundara (by Vālmīki). Translated by Robert P. Goldman and Sally J. Sutherland Goldman. New York (New York University Press) 2006. (Clay Sanskrit Library)

Rāmopākhyāna – the Story of Rāma in the Mahābhārata. An Independent-study Reader in Sanskrit. Peter Scharf. London (Routledge Curzon) 2003.

⁶ De oorspronkelijke uitgave heeft een uitvoerig 'kritisch apparaat' (inleidingen, commentaren etc.), maar geen Sanskriet-tekst. In de latere uitgave is de Sanskriet-tekst toegevoegd, maar van het 'kritisch apparaat' is alleen het hoogst noodzakelijke behouden, en bovendien is de spelling van Sanskriet namen en woorden in de Engelse vertaling vereenvoudigd. Tussendoor heeft Goldman trouwens ook nog enkele uitgaven het licht laten zien, waarbij o.a. eentje in 1990, die voorzien is van noten bij de tekst.

⁷ Volgens Goldman (1984) is het verhaal over Rāma in de *Mahābhārata* een verkorte weergave van de *Rāmāyaṇa* en is het niet zo dat de twee verhalen op een gemeenschappelijke bron teruggaan.

Engelse vertalingen:

- The Ramayana of Valmiki*, Translated into English Verse by Ralph T.H. Griffith. 1870-1874 (op internet).
- The Ramayana of Valmiki*, Translated by Hari Prasad Shastri. 3 Vol. London (Shantisadan) 1953-1959. 3rd Ed. 1976. Reprint Brussels.
- The Rāmāyaṇa of Vālmīki: An Epic of Ancient India. Vol. I – V*. Translated by Robert P. Goldman c.s. New Jersey (Princeton University Press) 1984 - 1996. (Twee delen moeten nog verschijnen.)
- The Rāmāyaṇa of Vālmīki. An Epic of Ancient India. Volume I. Bālakaṇḍa*. Introduction and Translation by Robert P. Goldman. (Princeton University Press) 1984. (Eerste deel van de hierbovengenoemde serie)

Engelse navertellingen en bewerkingen (een keuze):

- Ramayana*. Ed. Shudha Mazumdar. Bombay etc. (Orient Longmans) 1958. (Een hervertelling van de 15^e-eeuwse Bengaalse versie door Krittivasa).
- Ramayana. King Rama's Way. Valmiki's Ramayana told in English prose* by William Buck. (University of California) 1976. New York (A Mentor Book) 1978.
- Srimad Ramayana. The prince of Ayodhya*. Translated by D.S. Sarma. Madras 4th Ed. 1986.
- Rāma the Steadfast. An Early Form of the Rāmāyaṇa*. Translated by John Brockington and Mary Brockington. London (Penguin Books) 2006 .

Nederlandse vertaling:

- Ramayana. De Ramayana van Valmiki. Deel I – Balakanda. Rama's jeugd*. Vertaling School voor Filosofie in samenwerking met Ars Floriat. Online-editie. Amsterdam 2004.

Nederlandse navertellingen en bewerkingen:

- Srimad Ramayana. The prince of Ayodhya*. Translated by D.S. Sarma. Madras 4th Ed. 1986.
- Ramayana. De prins van Ayodhya*. Ned. vertaling door Georges van Vreckhem. Deventer (Ankh-Hermes) 1987.
- Rāmāyaṇa (Vālmīki)*. Vertaald en bewerkt door H. Verbruggen. Den Haag (Mirananda) 1992.
- De mooiste verhalen en legenden van Hindoeïsme & Boeddhisme*. Bewerking Merit Roodbeen. Hoevelaken (Verba) 1998.

Achtergrondinformatie

Er is veel geschreven over de *Rāmāyaṇa*. Ieder literatuurboek over het Sanskriet en iedere encyclopedie behandelt het werk. Goldman's uitgave van 1984 (deel I) geeft een goed overzicht van de huidige stand van de wetenschap, inclusief een uitvoerige bibliografie.⁸ Ik geef hieronder nog twee studies van later datum.

Richman, Paula (ed.): *Many Rāmāyaṇas. The Diversity of a Narrative Tradition in South Asia*. Berkely etc. (University of California Press) 1991.

⁸ Deze informatie is ook terug te vinden op internet (www.claysanskritlibrary.org). Veel van het bovenstaande is aan Goldman's inleiding ontleend.

Goldman, Robert P. & Sally J. Sutherland Goldman, "Rāmāyaṇa". In: Mittal, Sushil & Gene Thursby (ed.), *The Hindu World*, p. 75-96. New York / London (Routledge) 2004. Indian Reprint 2005.